

Atskirosios nuomonės institutas Lietuvos konstitucinės justicijos procese: raida ir tobulinimo perspektyvos

Andrius Valuta

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6175
El. paštas: <andriusvaluta@gmail.com>

Straipsnyje tiriama atskirosios nuomonės institutas. Tyrime koncentruojami į konstitucinės justicijos proceso atskirosios nuomonės instituto teisėkūros raidą, jos pagrindinius aspektus ir kilusias problemas. Taip pat kritiškai vertinamas galiojantis atskirosios nuomonės instituto teisinis reguliavimas ir pateikiama tobulinimo siūlymų. Teigiama, kad atskirosios nuomonės visada turėtų būti publikuojamos ir viešinamos kartu (toje pačioje formoje ir tuo pačiu metu) su teismų baigiamaisiais aktais.

Pagrindiniai žodžiai: atskiroji nuomonė, konstitucinės justicijos procesas.

Separate Opinions in Lithuanian Constitutional Justice Procedure: Development and Prospects for Improvement

The article analyses the legal regulation of separate opinions. The research is focused the procedure of constitutional justice and its legislative development. The author argues that legal regulation of separate opinions in Lithuania should be improved by assigning mandatory publication of separate opinions together (in the same form and at the same time) with judicial decisions.

Keywords: judicial dissent, separate opinions, constitutional court.

Įvadas

Atskirosios nuomonės pareiškimo teisė kyla iš teisėjo nepriklausomumo principo, kaip teisėjų vidinio nepriklausomumo garantija, užtikrinanti galimybę kolegijoje bylą nagrinėjančiam teisėjui išlaikyti individualų bylos vertinimą, kai jis nesutampa su teisėjų kolegijos daugumos nuomone, ir jį užfiksuoti bei pavišinti. Ši bendrosios teisės (angl. *common law*) tradicijoje susiformavusi teisėjo teisė pavišinti savo prieštaravimą kolegialiai priimtam teismo sprendimui ar jo argumentacijai, XX a. antrojoje pusėje (ir pabaigoje) paplito ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse, ypač jų konstitu-

Received: 30/5/2018. Accepted: 6/12/2018

Copyright © 2019 Andrius Valuta. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ciniuose teismuose¹. Visuotinai pripažįstama, kad pagrįstų ir korektiškų atskirųjų nuomonių reiškimas gali stiprinti teismų veiklos skaidrumą ir kolegialumą, paskatinti gilesnes ir išsamesnes diskusijas teisėjų pasitarime, kurios sudarytų sąlygas priimti geriau argumentuotus, nuoseklius sprendimus².

Korektiško atskirųjų nuomonių reiškimo formalioji sąlyga – pagrįstas ir sistemiskai darnus procesinis teisinis reguliavimas, sudarantis galimybę teisėjui kokybiškai pasinaudoti atskirosios nuomonės teise. Daugelyje Europos šalių atskirosios nuomonės dažniausiai siejamos su konstitucinių teismų veikla³. Šiame straipsnyje siekiama ne tik nagrinėti atskirosios nuomonės instituto teisinį reguliavimą konstitucinės justicijos procese, bet ir apžvelgti institutą administraciniame, baudžiamajame ir civiliniame procesuose. Išsamiau atskirosios nuomonės institutą konstitucinės justicijos procese nagrinėjo E. Kūris⁴, D. Pūraitė-Andrikienė⁵ ir V. Staugaitytė⁶. Jų darbuose analizuotas atskirosios nuomonės instituto santykis su teismų ir teisėjų nepriklausomumo principu, Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumu. Administracinio, baudžiamojo ir civilinio procesų teisės šakose atskirosios nuomonės institutas plačiau nenagrinėtas ir fragmentiškai aptartas tik vadovėliuose ir kodeksų komentaruose⁷. Straipsnio originalumas pasižymi Lietuvos teisėtyroje menkai nagrinėta istorine atskirosios nuomonės instituto teisėkūros raidos apžvalgos prieiga.

Tyrimo tikslas – įvertinti atskirosios nuomonės instituto problemas ir pasiūlyti galimus jų sprendimus. Tikslui pasiekti atliekami šie uždaviniai: apžvelgiamas baudžiamajame, civiliniame ir administraciniame procesuose susiformavęs atskirosios nuomonės institutas, analizuojamas Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto (ne)įvedimo priežastys ir jo teisinio reguliavimo raida, siūlomos teisinio reguliavimo tobulinimo gairės kilusioms problemoms spręsti. *Tyrimo objektas* – atskirosios nuomonės institutas koncentruojantis į jo teisinį reguliavimą konstitucinės justicijos proceso teisėje. Objektas tiriamas istoriniu, įstatymų leidėjo ketinimų, sisteminiu teisėtyros metodais. Istoriniu metodu tiriama atskirosios nuomonės instituto teisinio reguliavimo raida. Įstatymų leidėjo ketinimų metodu tiriama gausi atskirosios nuomonės institutą reguliuojančių procesinių įstatymų rengimo medžiaga: įstatymų projektai, pasiūlymai, Seimo komitetų išvados, Seimo posėdžių stenogramos. Sisteminis metodas taikomas analizuojant atskirosios nuomonės instituto teisinio reguliavimo problemas ir vertinant jų sprendimo galimybes.

¹ Plačiau apie atskirosios nuomonės instituto kilmę ir plitimą žr.: KELEMEN, K. The Road from Common Law to East-Central Europe: The Case of the Dissenting Opinion. In CSERNE, P.; KÖNCZÖL, M. (red.). *Legal and Political Theory in the Post-National Age*. Frankfurt, Peter Lang Publ., 2011, p. 118–134.

² RAFFAELLI, R. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. European Union, 2012, p. 39. [Interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf>>.

³ KELEMEN, K. *The Road from Common Law <...>*, p. 119.

⁴ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė Konstituciniame Teisme. Pirmosios patirtys. Iš ŠVEDAS, G. (vyr. moksl. red.) *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys *Liber Amicorum* profesoriumi Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 163–182; KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirąsias nuomones: keli bihevioristiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2012, nr. 19(3).

⁵ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.

⁶ STAUGAITYTĖ, V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 9.

⁷ NEKROŠIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Vilnius: Justitia, 2005; LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005; GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Registrų centras, 2011; DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007; GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

1. Atskirosios nuomonės instituto apžvalga bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose

Pirmuosius teisėjo atskirosios nuomonės instituto teisinio reguliavimo pėdsakus Lietuvoje galima aptikti iš Rusijos imperijos įstatymų sąvado 1918 m. atkūrus nepriklausomybę receptuose ir proceso teisę 1918–1940 m. Lietuvoje reguliavusiuose baudžiamosios ir civilinės teisenos įstatymuose⁸. Juose buvo nustatyta teisėjų teisė pateikti atskiras nuomones iki teismo sprendimo pasirašymo. Atskirosios nuomonės nebuvo skelbiamos viešai ar pristatomos teismo posėdyje, bylos šalys taip pat negalėjo daryti jų nuorašų⁹.

Atkūrus nepriklausomybę 1990 m., proceso teisę iki pat 2003 m. (su pakeitimais ir papildymais) reguliavo receptuoti 1961 m. Baudžiamojo proceso kodeksas¹⁰ (toliau – 1961 m. BPK) ir 1964 m. Civilinio proceso kodeksas¹¹ (toliau – 1964 m. CPK). Juose nustatytas atskirosios nuomonės institutas taip pat buvo lakoniškas ir orientuotas į teismo proceso reikmes, kurios bent formaliai buvo pastiprintos. Atskirosios nuomonės pareiškimas buvo pagrindas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui arba Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkui nuspręsti pateikti kasacinį skundą byloje¹².

Atitinkamai 2003 m. sausio 1 d. ir gegužės 1 d. įsigaliojusiuose naujuosiuose Civilinio proceso kodekse¹³ (toliau – CPK) ir Baudžiamojo proceso kodekse¹⁴ (toliau – BPK) nebeliko nuostatų, susijusių su atskirosios nuomonės procesinėmis pasekmėmis. Panaši nuostata išliko tik Administracinių bylų teisenos įstatyme¹⁵ (toliau – ABTĮ). Pagal ABTĮ 155 str. 3 d., jeigu byla, kurioje yra teisėjo pareikšta atskiroji nuomonė, nebuvo nagrinėjama apeliacine tvarka arba kai atskirąją nuomonę išdėstė apeliacinio teismo teisėjas, sprendimui įsiteisėjus, byla su atskirąją teisėjo nuomone perduodama Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, o jo pirmininkas nusprendžia, ar paduoti teikimą atnaujinti procesą. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pateiktais duomenimis, šios normos taikymo praktikos nėra, todėl ABTĮ 155 str. 3 d. nuostatą laikytina 1961 m. BPK ir 1964 m. CPK rudimentu.

Kitais atžvilgiais teisėjo atskirosios nuomonės institutas Lietuvos Respublikos civiliniame, baudžiamajame ir administraciniame procesuose laikytinas tapačiu. Bendrosios kompetencijos ar administracinio teismo teisėjas, baigiamojo akto priėmimo metu *turėjęs kitą nuomonę* (CPK 268 str. 9 d.) ar *laikęsis kitos nuomonės* (BPK 299 str. 6 d.; 384 str. 10 d.), ar *nesutinkantis su daugumos nuomone* (ABTĮ 84 str. 2 d.), *turi teisę* (CPK, BPK) ar *gali* (ABTĮ) išdėstyti raštu atskirąją nuomonę. Teisėjo atskiroji nuomonė nėra laikoma baigiamojo teismo akto sudedamąja dalimi ir skelbiant baigiamąjį teismo aktą nėra perskaitoma, tik pridedama prie bylos medžiagos.

Bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose atskirosios nuomonės pareiškimo termi-

⁸ *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais, sudarytais iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę*. Red. M. Kavolis. Kaunas: Literatūros knygynas, p. 479; *Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais*. Redagavo Č. Butkys; vyr. tribunolo sprendimus parinko L. Veržbavičius. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938, p. 401.

⁹ Žr. Baudžiamosios teisenos įstatymo 787 str. ir Civilinės teisenos įstatymo 703 str.

¹⁰ 1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais nuo 1990-03-11). *Valstybės žinios*, 1961, nr. 18-148.

¹¹ 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais nuo 1990-03-11). *Valstybės žinios*, 1964, nr. 9-138.

¹² Žr.: 1961 m. BPK 336 str. 6 d. ir 1964 m. CPK 221 str. 3 d.

¹³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.

¹⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 85-2566.

nas nėra nustatytas. Baudžiamojo proceso teisę tyrinėjantys autoriai teigia, kad atskirosios nuomonės pareiškimo teisė gali būti įgyvendinta tik teisėjų pasitarime, kuris turėtų būti tęsiamas, kol surašoma atskiroji nuomonė¹⁶. Tokią praktiką paliudija ir daugumoje viešai skelbiamų atskirųjų nuomonių nurodytos pareiškimo datos, sutampančios su teismų baigiamųjų aktų paskelbimo datomis¹⁷. Tačiau neišsamus teisinis reguliavimas palieka galimybę atskirasias nuomones pareikšti po teismo baigiamojo akto paskelbimo, todėl turėtų būti sukonkretintas¹⁸.

Istatymai nenustato pareigos viešai skelbti bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų teisėjų atskirųjų nuomonių. Su jomis susipažinti galima bendra susipažinimo su bylos medžiaga tvarka. Tačiau pastarųjų metų praktika rodo tam tikrą atskirųjų nuomonių viešinimo tendenciją – dalis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo atskirųjų nuomonių yra skelbiamos Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) viešoje sprendimų paieškoje¹⁹. Didėjančią atskirųjų nuomonių reikšmę teisėjų bendruomenėje rodo ir kai kurių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų atskirųjų nuomonių publikavimas teismo biuletenyje²⁰. Vis dėlto selektyvus viešinimas neleidžia susidaryti išsamaus atskirųjų nuomonių reiškimo praktikos vaizdinio. Tai sumažina realią praktiką atspindinčių teismų sprendimų priėmimo ir teisinio argumentavimo mokslinio tyrimo galimybes. Šią problemą galėtų spręsti teisinio reguliavimo pakeitimai, kurie nustatytų pareigą viešai skelbti bendrosios kompetencijos ir administracinių teisėjų atskirasias nuomones, kaip teismo baigiamojo akto sudedamąsias dalis (priedus).

Riboto atskirųjų nuomonių viešinimo administraciniame, baudžiamajame ir civiliniame procesuose tradicija rodo, kad teisėjo atskiroji nuomonė šiuose procesuose labiausiai suprantama kaip galimas teismų sprendimų instancinės patikros šaltinis. Atskirosiose nuomonėse pateikti argumentai gali būti panaudoti bylų apeliacijai ir kasacijai inicijuoti, ankstesnėms panašioms byloms vertinti.

¹⁶ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso <...>*, p. 461.; GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos <...>*, p. 191.

¹⁷ Pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų Alės Bukaviniienės, Gintaro Kryževičiaus 2016 m. gegužės 18 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2016 m. gegužės 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-185-415/2016 (S)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=35385>; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų Dalios Bajerčiūtės, Vytauto Masioko, Alvydo Pikelio 2016 m. kovo 10 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 10 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-222/2016“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=35404>.

¹⁸ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų Armano Abramavičiaus ir Jono Prapiescio 2014 m. balandžio 16 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. kovo 11 d. nutarties“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=34484f70-6022-446a-8416-1f03811c0a04>>. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų Dalios Bajerčiūtės, Eligijaus Gladuko, Vytauto Masioko, Alvydo Pikelio, Jono Prapiescio ir Aldonos Rakauskienės atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2016 m. spalio 27 d. nutarties“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fb52f497-2a0f-40e8-b103-bcedc1592f69>>.

¹⁹ Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) viešoje sprendimų paieškoje straipsnio pateikimo spausdinti metu pasirinkus „nuasmenintų atskirųjų nuomonių“ dokumento rūšį buvo nurodomos 23 atskirosios nuomonės, iš kurių 21 buvo pareikšta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų 2005–2017 m. laikotarpiu, o dvi – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjo S. Gagio 2013 m. Vis dėlto kyla abejonių, ar viešinamos visos teisėjų pareikštos atskirosios nuomonės, ar tik tam tikra jų atrinkta dalis. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vien per 2016 m. išnagrinėjo 1004 bylas, o pagal LITEKO duomenis, tuo pačiu laikotarpiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai pareiškė vos dvi atskirasias nuomones.

²⁰ Pvz.: *Teismų praktika*, 2010, nr. 32.

2. Diskusijos dėl atskirųjų nuomonių steigiant Konstitucinį Teismą 1993 m.

Atskirosios nuomonės institutas kildinamas iš teisėjo nepriklausomumo principo, kaip teisėjų vidinio nepriklausomumo garantija, užtikrinanti galimybę kolegijoje bylą nagrinėjančiam teisėjui išlaikyti individualų bylos vertinimą, kai jis nesutampa su teisėjų kolegijos daugumos nuomone, jį užfiksuoti ir paviešinti. Taigi Lietuvos konstitucinės teisės kontekste atskirosios nuomonės institutas kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, *inter alia*, jos 109 straipsnyje, įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo²¹. Tačiau pati atskirosios nuomonės pareiškimo teisė Konstitucijoje *expressis verbis* nenurodyta. Įprastai atskirosios nuomonės institutas yra reguliuojamas ordinarinėmis konstitucinės justicijos proceso teisės šakos normomis²².

Kuriant Lietuvos konstitucinės justicijos proceso teisinio reguliavimo sistemą labiausiai remtasi patirtį šioje srityje sukaupusių šalių – Austrijos, Ispanijos, Italijos, JAV, Portugalijos, Prancūzijos ir ypač Vokietijos – teisės aktais ir konstitucinės kontrolės praktika²³. Buvo diskutuojama ir dėl atskirosios nuomonės instituto įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme (toliau – KTĮ). KTĮ projekto 54 straipsnyje buvo numatyta Konstitucinio Teismo teisėjo, nesutinkančio su nutarimu, teisė raštu išdėstyti savo atskirą nuomonę. Ši atskira nuomonė būtų pridėdama prie bylos ir skelbiant nutarimą nebūtų skaitoma, tačiau teisėjas turėtų teisę atskirą nuomonę ar jos santrauką paskelbti po nutarimo paskelbimo²⁴.

Vis dėlto pakeistame KTĮ projekte atskirosios nuomonės instituto buvo atsisakyta dėl dviejų priežasčių. Pirmąją priežastimi laikytina nuomonė, kad pasitarimų slaptumo principas Konstituciniam Teismui yra svarbesnis nei teisėjo atskirosios nuomonės pareiškimas. Pasak KTĮ rengimo darbo grupės vadovo, svarbiausia, kad Konstitucinio Teismo priimami sprendimai išreikštų teisėjų daugumos valią, o galimybės pareikšti atskirą nuomonę sudarymas neleistų išlaikyti teisėjų pasitarimo slaptumo principo. Tai galėtų lemti politinį spaudimą teisėjams, kurie būtų nepalankūs vienoms ar kitoms politinėms jėgoms, ir atsiliepti Konstitucinio Teismo nepriklausomumui²⁵.

Antroji priežastis nurodo į atskirosios nuomonės instituto, tokio, koks jis susiformavo bendrosios kompetencijos teismuose, sampratos paplitimą, neišryškinant tuo metu dar menkai suprantamų konstitucinės justicijos pamatinių ir funkcinių skirtumų nuo kitų teismų. Buvo teigiama, kad dėl teismų instancinės sistemos konstitucinėje justicijoje nebuvimo (priešingai nei bendrosios kompetencijos teismuose, kuriuose pareikšta teisėjo atskiroji nuomonė gali būti viena iš priežasčių peržiūrėti žemesniojo teismo sprendimą) Konstituciniame Teisme pareikšta atskiroji nuomonė nesukelia teisinių pasekmių ir dėl to yra neaktuali²⁶.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

²² Žinomi tik trys atskirosios nuomonės reguliavimo atvejai konstituciniu lygmeniu: 1) Graikijos Konstitucijos 93 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas privalomas atskirųjų nuomonių skelbimas; 2) Airijos Konstitucijos 26 straipsnyje įtvirtintas draudimas konstitucinėse bylose pareikšti atskiras nuomones; ir 3) Indijos Konstitucijos 145 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta teisėjo teisė pareikšti atskirą nuomonę. Žr.: RAFFAELLI, R. *Dissenting opinions* <...>, p. 23; Indijos Respublikos 1949 m. Konstitucija (su 2016 m. pakeitimais) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.constituteproject.org/constitution/India_2016?lang=en>.

²³ KŪRIS, E. (sud., moksl. red.). *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 71.

²⁴ ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Leidinyje: KŪRIS, E.; MASNEVAITĖ, E. (sud.). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Moksl. red. Egidijus Kūris. Klaipėda: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 36.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo rengimo darbo grupės vadovas K. Lapinskas: Lietuvos Respublikos Seimo pirmoji sesija. 1993 m. vasario 1 d. posėdžių stenogramos, Nr. 25, p. 3.

²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo pirmoji sesija. 1993 m. vasario 3 d. posėdžių stenogramos, Nr. 27, p. 17.

Paminėtina, kad 1993 m. kurti lietuviškąjį konstitucinės justicijos modelį be atskirosios nuomonės instituto buvo pasirinkta dėl panašių priežasčių kaip ir 1951 m. kuriant Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą. Totalitarinio režimo patirtys sumenkino visuomenės pasitikėjimą teismais ir jų nepriklausomumui. Todėl, siekdamas išvengti potencialaus politinės valdžios spaudimo ir ugdyti naujai įkurto Konstitucinio Teismo autoritetą, įstatymų leidėjas teikė pirmenybę teisėjų pasitarimo slaptumo principui²⁷.

3. Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės instituto įvedimas 2008 m.

Konstituciniam Teismui priimant vis svarbesnius valstybės raidai sprendimus ir savo autoritetą įtvirtinant valstybės valdžių sąrangoje, vystėsi tolesnės diskusijos dėl atskirosios nuomonės instituto įvedimo, nors jose ir liko nuogąstavimų dėl galimų atskirųjų nuomonių pasekmių Konstitucinio Teismo nepriklausomumui ir autoritetui²⁸. 2007 m. kovo 13 d. pateiktame KTĮ pakeitimų projekte, be kita ko, siūlyta įtvirtinti Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutą²⁹. Projekto aiškinamajame rašte siūlymas argumentuotas tuo, kad analogiškas institutas yra įtvirtintas ir žinomas tiek bendrosios kompetencijos, tiek administraciniuose teismuose. Taip pat Konstitucinio Teismo nutarimai laikytini svarbiu teisės šaltiniu, todėl pluralistinio nuomonių spektro atspindėjimas šiuose nutarimuose būtų reikšmingas tiek teisinės sistemos raidai, tiek konstitucinei istorijai³⁰. Vis dėlto šis KTĮ pakeitimo projektas buvo atmetas dėl kitų pasiūlymų, kuriais buvo siekiama įstatymu apriboti Konstitucinio Teismo kompetenciją³¹.

2008 m. kovo 18 d. Konstitucinio Teismo teisėjų (ir pirmininko) rotacijos metu buvo pateiktas dar vienas KTĮ pataisų projektas, kuriame, be kitų pakeitimų, vėl buvo numatytas atskirosios nuomonės instituto įvedimas³². Atskirosios nuomonės instituto įvedimo poreikis buvo grindžiamas instituto paplitimu daugumoje Europos šalių konstitucinių teismų, taip pat teigta, kad atskiroji nuomonė padėtų plėtoti konstitucinę doktriną ir teisės mokslą, paskatintų atsiskleisti Konstitucinio Teismo teisėjams ir taip pagerintų Konstitucinio Teismo darbą. Manyta, kad atskirosios nuomonės reguliavimas nepažeistų teisėjų balsavimo slaptumo, nes teisė pareikšti atskirąją nuomonę nebūtų siejama su teisėjo balsavimo pozicija dėl priimto sprendimo³³.

²⁷ Atskirosios nuomonės institutas Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme buvo įvestas 1970 m. Plačiau apie Vokietijos situaciją ir jos panašumą su Lietuva skaityti: KELEMEN, K. *Judicial dissent in European constitutional courts: A Comparative and Legal Perspective*. Routledge, 2018, p. 84, 126.

²⁸ P vz., žr.: ŽILYS, J. Konstitucinis Teismas ir viešoji nuomonė. *Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencija skirta Europos Tarybos 50-mečiui paminėti*. Vilnius, 1999 m. gegužės 19 d. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, p. 35; ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 521.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (Nr. XP-2085) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293278&p_tr2=2>.

³⁰ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-2085)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293280&p_tr2=2>.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2007 m. birželio 27 d. išvada „Dėl preliminarus įvertinimo, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (XP-2085) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300917>.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 10, 15, 16, 53 ir 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16(1) straipsniu įstatymo projektas (Nr. XP-635(2)) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=316001>.

³³ Lietuvos Respublikos Seimo devintoji sesija. 2008 m. spalio 6 d. posėdžių stenogramos, Nr. 249, p. 13.

Projekto svarstymuose buvo pateikta pasiūlymų ir iš kitų institucijų. Paminėtinas Teisės instituto teiktas atskirosios nuomonės teisinio reguliavimo modelis, pagal kurį išsamiam atskirosios nuomonės turiniui, motyvacijai išdėstyti būtų skirtas laikotarpis, apibrėžtinamas keliomis savaitėmis. Teisės institutas taip pat siūlė atsisakyti teisėjų balsavimo slaptumo, numatant, kad nutarime būtų paskelbiami Konstitucinio Teismo teisėjų balsavimo dėl nutarimo priėmimo rezultatai. Atskiras nuomones siūlyta oficialiai skelbti kartu su Konstitucinio Teismo aktais.

Tačiau Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas atmetė minėtus Teisės instituto siūlymus. Buvo argumentuojama atskirosios nuomonės paskirtimi ir tikslais, kurie yra susiję ne su teisės normų nustatymu, o su konstitucinės doktrinos, teisinės minties plėtra, todėl atskirosios nuomonės neva neturėtų būti oficialiai skelbiamos kartu su Konstitucinio Teismo aktais. Komiteto nuomone, atsižvelgus į Konstitucinio Teismo veiklos kolegialų pobūdį, trijų dienų terminas atskirajai nuomonei pareikšti laikytinas pakankamu ir tinkamu. O teisėjų balsavimo rezultatų paviešinimas įvertintas kaip pažeidžiantis teisėjų pasitarimų slaptumo principą.

Galiausiai pagal 2008 m. lapkričio 11 d. priimtus pakeitimus KTĮ 55 straipsnio 5 dalyje buvo įtvirtinta Konstitucinio Teismo teisėjo, nesutinkančio su Teismo priimtu aktu, teisė ne vėliau kaip per tris darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę. Pagal pakeitimus atskiroji nuomonė laikyta bylos priedu, apie jos pareikšimą turėjo būti pranešama dalyvaujantiems byloje asmenims ir visuomenės informavimo priemonėms. Susipažinimo su atskirąja nuomone tvarka nustatyta Konstitucinio Teismo reglamente³⁴. Tolesnę atskirosios nuomonės instituto teisinio reguliavimo raidą ir pataisas nulėmė Konstitucinio Teismo teisėjų atskirųjų nuomonių reiškimo praktikos išryškintos problemos.

4. Bandymai koreguoti atskirosios nuomonės institutą 2013 m.

Nepaisant palankaus atskirosios nuomonės instituto konstitucinėje justicijoje įvedimo vertinimo, pačios atskirosios nuomonės žiniasklaidos ar teisėtyrininkų dėmesio sulaukia tik epizodiškai, kai jos būna pareikštos ryškų politinį rezonansą turinčiose bylose³⁵. Ypač paminėtina teisėjos R. Ruškytės atskiroji nuomonė dėl Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimo, kuriuo valstybinė šeimos koncepcija pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai³⁶. Šis nutarimas visuomenėje iki šiol kelia diskusijų dėl to, kaip pagal Konstituciją turėtų būti suprantama šeima ir kaip ją apibrėžti įstatymu. Rezonansinis nutarimo pobūdis paskatino abejones dėl atskirosios nuomonės pareiškimo motyvų, nes ji buvo pareikšta praėjus penkioms dienoms po nutarimo priėmimo, t. y. įsismarkavus visuomeninėms diskusijoms ir jau žinant visuomenės, politikų ir žiniasklaidos reakciją į Konstitucinio Teismo priimtą aktą.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 16¹ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, nr. 134-5179.

³⁵ Pvz., tokia reakcija pasireiškė vos pačioje atskirosios nuomonės instituto veikimo pradžioje, kai Lietuvos viešojoje erdvėje vyravo Lietuvos elektros organizacijos (LEO LT) skandalas, o Konstituciniame Teisme buvo nagrinėjama LEO LT steigimo atitiktis Konstitucijai. GIRNIUS, K. *Istorinė diena Konstitucijos teismui*. 2009-03-05 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/10262424/istorine-diena-konstitucijos-teismui>>.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos Ramutės Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-09-28_n_atk_nuomone.pdf>.

Reaguojant į šią situaciją pilietine iniciatyva Teisingumo ministerijai pateiktas KTĮ 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo siūlymas³⁷, o 2012 m. vasario 20 d. Seime – analogiškas KTĮ 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projektas³⁸. Projekte siūlyta teisėjų atskirąsias nuomones skelbti kartu su Konstitucinio Teismo priimtais aktais. Šis KTĮ pakeitimo projektas buvo sukritikuotas, argumentuojant tuo, kad Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą priėmimas ir paskelbimas nėra atskirti tam tikru laiko tarpiniu, o atskirąją nuomonę teisėjas pareikšti gali tik dėl jau priimto akto³⁹. Patobulintame projekte buvo nustatyta, kad Konstitucinio Teismo akto skelbimo metu būtų pranešama tik apie ketinimą pareikšti atskirąją nuomonę, o pati atskiroji nuomonė būtų parengiama per 5 darbo dienas⁴⁰. Šis pasiūlymas galiausiai buvo pakoreguotas iškreipiant jo tikslą, 2013 m. lapkričio 7 d. KTĮ 55 straipsnio 5 dalyje nustatant, kad *Konstitucinio Teismo teisėjas, turintis kitą nuomonę dėl Konstitucinio Teismo priimto akto, turi teisę ne vėliau kaip per 5 darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje raštu išdėstyti motyvuotą savo atskirąją nuomonę; jeigu tokia nuomonė yra gauta ne vėliau kaip iki Konstitucinio Teismo akto paskelbimo Teismo posėdžių salėje, posėdžio pirmininkas apie tai praneša Teismo posėdžių salėje paskelbus Konstitucinio Teismo priimtą aktą*⁴¹. Nors 2015 m. plačiau keičiant KTĮ⁴² 55 straipsnis liko nepakitęs, Konstitucinis Teismas atskirosios nuomonės instituto teisinį reguliavimą, kiek leidžia galiojančio KTĮ rėmai, išplėtojo naujoje Konstitucinio Teismo reglamento redakcijoje⁴³.

Pašalinti galimybę spekuliuoti atskirosios nuomonės reiškimo paskatomis galima suteikiant teisę pareikšti atskirąją nuomonę *tik tuomet*, kai atskiroji nuomonė skelbiama tuo pačiu metu kaip ir Konstitucinio Teismo priimtas aktas, arba kai priimto akto skelbimo metu pranešama apie teisėjo ketinimą pareikšti atskirąją nuomonę. Antrasis variantas, Seimo narių įsitikinimu⁴⁴, buvo įtvirtintas 2013 m. lapkričio 7 d. pataisomis. Tačiau pakeistojo teisinio reguliavimo nuostata nurodo atskirosios nuomonės pareiškimo fakto pranešimą *tik jei* tokia atskiroji nuomonė jau yra surašyta iki Konstitucinio Teismo priimto akto skelbimo posėdyje, o priimto akto skelbimo posėdyje metu pranešimas apie teisėjo ketinimą pareikšti atskirąją nuomonę nėra nustatytas.

Taigi 2013 m. KTĮ pataisas paskatinusi teisinio reguliavimo problema liko neišspręsta. Kadangi ir iki minėtų KTĮ pataisų atskirosios nuomonės dažnai buvo pareiškiamos Konstitucinio Teismo akto paskelbimo dieną, o naujosios pataisos galimo atskirosios nuomonės pareiškimo laiko terminą

³⁷ Informacija „Dėl Konstitucinio Teismo įstatymo 55 str. 5 d. reguliavimo“ iš Teisingumo ministerijos tinklalapio skilties „Teisėkūros iniciatyvos“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/teisini/vienas/157>>.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-4095) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=418652>.

³⁹ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2012 m. kovo 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIP-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=420322>.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo nario Jurgio Razmos 2013 m. gegužės 20 d. pasiūlymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIP-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=448927>.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, nr. 120-6053.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-05-25, nr. 8037.

⁴³ Konstitucinio Teismo reglamente Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“. *TAR*, 2015-08-31, nr. 13255.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo trečioji sesija. 2013 m. spalio 8 d. posėdžių stenogramos, Nr. 48, p. 7–9.

tik pailgino. Nors ilgesnis laiko tarpas suteikia teisėjui daugiau laiko kokybiškai išdėstyti atskirąją nuomonę, juo sudaromos prielaidos pareikšti atskirąją nuomonę dar vėliau po Konstitucinio Teismo priimto akto paskelbimo ir tuo pačiu sukeliant daugiau pagrindo abejoti atskirosios nuomonės pareiškimo motyvais, jeigu apie ketinimą pareikšti atskirąją nuomonę nebuvo žinoma Konstitucinio Teismo akto paskelbimo metu.

5. Atskirosios nuomonės instituto tobulinimo pasiūlymai

Atskirosios nuomonės instituto raidos apžvalga rodo tam tikrą viešumo tendenciją. Visų pirma atskirųjų nuomonių reiškimas buvo apskritai uždraustas, ilgainiui jas leista reikšti, bet ne viešinti, ir galiausiai – siekiama kuo didesnio jų viešumo ir sklaidos. Tai atspindi ir su demokratijos sklaida sietiną globalią teisminės valdžios skaidrumo ir atskaitomybės standartų kėlimo tendenciją. Atskirosios nuomonės institutas prie šių tikslų prisideda tapdamas įrankiu teismų sprendimų priėmimo skaidrinimui ir teisinio argumentavimo kokybei gerinti, argumentavimo kultūros apskritai sklaidai. Šiems tikslams pasiekti reikalingos atskirosios nuomonės instituto procesinio teisinio reguliavimo korekcijos, kurios suteiktų teisę pareikšti atskirąją nuomonę kartu su teismo baigiamuoju aktu tiek laiko, tiek vietos aspektais.

E. Kūris ir D. Pūraitė-Andrikienė Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutą koreguoti siūlo sisteminiemis Konstitucinio Teismo įstatymo pataisomis, kuriomis vienas nuo kito būtų atskiriami Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimo ir jo viešo paskelbimo posėdžių salėje momentai⁴⁵. Būtent toks kitų Europos šalių konstitucinės justicijos proceso teisinis reguliavimas sudaro tų šalių konstitucinių teismų teisėjams pakankamą laiko tarpą surašyti atskirasias nuomones iki teismo sprendimo paskelbimo. Daugumoje ES valstybių, kuriose yra įtvirtintas atskirosios nuomonės institutas, atskiroji nuomonė turi būti pareiškama iki atitinkamo akto paskelbimo. Terminas atskirajai nuomonei surašyti varijuoja nuo kelių dienų (Vengrijoje) iki trijų savaičių (Vokietijoje)⁴⁶. Daugumos Europos šalių (Albanijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Bulgarijos, Čekijos, Gruzijos, Ispanijos, Kroatijos, Lenkijos, Makedonijos, Moldovos, Portugalijos, Rumunijos, Rusijos, Slovakijos, Slovėnijos, Vengrijos, Vokietijos) konstitucinių teismų teisėjo atskiroji nuomonė yra sudedamoji teismo sprendimo dalis, o ne priedas, ir yra skelbiama kartu su teismo sprendimu, todėl ir tuose teismuose, kurių teisinis reguliavimas atskirosios nuomonės pareiškimo termino nedetalizuoja, atskirosios nuomonės turi būti pareiškiamos ne vėliau kaip iki teismo sprendimo paskelbimo. Svarbu paminėti, kad tokios praktikos laikosi tiek tarptautiniai teismai (pvz., Tarptautinis Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas), tiek nacionaliniai bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai. Europos šalių konstitucinės justicijos proceso teisės kontekste tik Lietuvos ir Latvijos konstitucinių teismų teisėjai gali pareikšti atskirasias nuomones po teismų sprendimų pavišimo.

E. Kūrio siūlymu reikia arba apskritai panaikinti Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytą vieno mėnesio terminą, per kurį bylą išnagrinęs Konstitucinis Teismas teisėjų pasitarimo kambaryje turi priimti baigiamąjį aktą ir iš karto po priėmimo viešai jį paskelbti, arba nustatyti ilgesnį jo viešo paskelbimo terminą, nustatant pakankamą laiko tarpą tarp Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimo iki paskelbimo, kad atskirąją nuomonę pareikšti ketinantis teisėjas turėtų pakankamai laiko surašyti ją kokybiškai⁴⁷. D. Pūraitė-Andrikienė pastarąjį siūlymą detalizuoja į priėmimo-paskelbimo momentų atskyrimą: 1) vieno mėnesio termino ribose arba 2) prie vieno mėnesio termino pridodant papildomo

⁴⁵ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 178; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės* <...>, p. 428.

⁴⁶ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės* <...>, p. 242.

⁴⁷ KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė <...>, p. 178.

laiko atskirajai nuomonei surašyti ir baigiamajam aktui paskelbti. Jos vertinimu, antrasis atvejis keltų mažiau nepatogumų, nes nesutrumpėtų teisėjų pasitarimo laikas ir teisėjams iš anksto būtų žinoma apie teisėjo, ketinančio pareikšti atskirąją nuomonę, intenciją, taip būtų turima galimybė sureaguoti į išsakomus argumentus⁴⁸.

Nurodyti siūlymai iš esmės atitinka esminės atskirosios nuomonės instituto teisinio reguliavimo problemos – atskirosios nuomonės pareikšimo galimybės po Konstitucinio Teismo baigiamojo akto pavišimo – išsprendimo būdus. Tačiau į šios problemos sprendimo paieškas norėtųsi įnešti ir Konstitucinio Teismo sprendimų priėmimo praktikos įžvalgų. Ne kartą tiek teisėtyrininkų, tiek įstatymų projektų rengimo medžiagoje minėta, kad atskirajai nuomonei pareikšti tuo pačiu metu su Konstitucinio Teismo baigiamuoju aktu trukdo tam tikru laiko tarpiniu tinkamai neatskirtas akto priėmimo-paskelbimo momentas ir vieno mėnesio terminu apribotas teisėjų pasitarimas, iki kurio pabaigos reikia priimti ir paskelbti aktą. Ištyrus Konstitucinio Teismo teisėjų pasitarimų trukmę tais atvejais, kai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų buvo pareikštos atskirosios nuomonės (n = 27), matyti, kad Konstitucinio Teismo teisėjai pasitarime praleisdavo vidutiniškai tik 16 dienų iš galimo mėnesio⁴⁹. Žinoma, būta ir pavienių bylų, kuriose pasitarimas vyksta visą mėnesio terminą, tačiau dažniausiai yra daugiau nei pakankamai laiko (pvz., taikant šiuo metu nustatytą 5 dienų terminą) atskirajai nuomonei surašyti teisėjo pasitarimų metu, juo labiau kad atskiroji nuomonė turi būti grindžiama būtent teisėjų pasitarime išsakytais argumentais.

Taigi dabartinis konstitucinės justicijos proceso teisinis reguliavimas neužkerta kelio korektiškai reikšti atskiras nuomones, t. y. tuo pačiu metu, kai skelbiamas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas. Tačiau galimybė pareikšti atskirąją nuomonę 5 dienas po baigiamojo akto paskelbimo visuomenei vis tiek išlieka. Toks teisinis reguliavimas, kad ir kokia korektišką atskirųjų nuomonių reiškimo praktika vyrautų, palieka galimybę potencialiam Konstitucinio Teismo teisėjų spaudimui. Po Konstitucinio Teismo baigiamojo akto paskelbimo praėjus kelioms dienoms pareikšta atskiroji nuomonė, net jei jos autorius ir neturi jokių paslėptų šališkų motyvų, yra pasmerkta įtarimams, neva ji pareikšta atsižvelgus į visuomenės, politikų ar kitokius interesus. Šis scenarijus, kaip parodė valstybinės šeimos koncepcijos bylos atvejis, ypač tikėtinas didelį rezonansą turinčiose bylose.

Kitas siūlymas – atskiras nuomones publikuoti kartu su teismo baigiamaisiais aktais, t. y. vienoje vietoje (elektroniniame dokumente), po baigiamąjį aktą priėmusių teisėjų (žinoma, įskaitant atskirosios nuomonės autorių) parašais. Toks atskirųjų nuomonių publikavimo modelis vienintelis atspindėtų atskirosios nuomonės (kaip teisėjo nuomonės) instituto sampratą, atitiktų Konstitucinio Teismo teisėjo statusą bei suteiktų deramą pagarbą ir jo nuomonei, kad ir teisiškai nesaistančiai, pripažinti bei skatintų platesnes visuomenės ir teisėtyrininkų diskusijas problemineis teisės klausimais. Kartu atskirųjų nuomonių publikavimas kartu su teismų baigiamaisiais aktais keltų jų argumentacijos kokybę, skatintų atsižvelgti į atskirojoje nuomonėje pateiktus argumentus ir juos atremti.

Panašūs atskirosios nuomonės publikavimo modeliai buvo siūlomi tobulinant ne tik konstitucinės justicijos, bet ir civilinį procesus. CPK projekto svarstymuose V. Mikelėnas, pabrėždamas atskirųjų nuomonių svarbą teisės vystymuisi, buvo pateikęs teisinio reguliavimo modelį, pagal kurį atskiroji

⁴⁸ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės <...>*, p. 426.

⁴⁹ Konstitucinio Teismo teisėjų pasitarimo trukmė, apskaičiuota Konstitucinio Teismo akte nurodytą bylos išnagrinėjimo (kuris baigiasi teisėjų išėjimu į teisėjų pasitarimų kambarį) datą palyginus su akto priėmimo ir paskelbimo data (šie momentai Lietuvos konstitucinės justicijos procese nėra atskirti ir vyksta vienas po kito, t. y. teisėjai, pasitarime balsavę dėl akto ir jį priėmę, iš karto eina jo viešai skelbti posėdžių salėje). Bylose, kuriose vyko daugiau nei vienas teisminis posėdis, teisėjų pasitarimo trukmė skaičiuojama nuo paskutiniojo posėdžio.

nuomonė turėjo būti pripažįstama sudedamąja teismo sprendimo dalimi⁵⁰. Analogiškas modelis, kaip alternatyva galiausiai priimtąjam, buvo siūlytas 2008 m. KTĮ įvedant atskirosios nuomonės institutą. Pagal jį, atskiroji nuomonė turėjo būti pridedama prie Konstitucinio Teismo nutarimo ir galėjo būti paskelbiama kartu su juo posėdžių salėje⁵¹. Atskirųjų nuomonių skelbimas kartu su Konstitucinio Teismo baigiamaisiais aktais, kaip minėta, buvo siūlomas ir 2012 m., reaguojant į po R. Ruškytės atskirosios nuomonės vėlyvo pareiškimo kilusią kritiką.

Į tokius pasiūlymus anksčiau buvo atsikertama teigiant, kad atskiroji nuomonė neturi privalomosios teisės galios, todėl esą negali būti Konstitucinio Teismo nutarimo ar kito teismo priimto baigiamojo akto sudedamąja dalimi⁵². Tačiau šis kontrargumentas niekaip neįtikina, nes kartu su baigiamuoju teismo aktu (po jį priėmusių teisėjų parašais) publikuota atskiroji nuomonė netaptų teismo baigiamojo akto sudedamąja dalimi, turinčia teisinę galią. Tokia praktika, kaip minėta, yra paplitusi absoliučioje daugumoje teismų. Palaikant kontrargumentą tektų pripažinti, kad, pavyzdžiui, JAV Aukščiausiojo Teismo, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo ar Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjų atskirosios nuomonės esą turi privalomąją teisės šaltinio galią, nes visada yra publikuojamos kartu su baigiamuoju teisės aktu, arba, kad minėti teismai nepripažįsta jų baigiamųjų aktų vientisumo, t. y. to, kad rezoliucija yra neatsiejama nuo ją grindžiančios argumentacijos. Taigi šis formalistinis kontrargumentas atspindi absoliutaus teisėjų pasitarimo slaptumo tradiciją, kuriai teisinio argumentavimo vaidmuo priimant teismo sprendimą yra fakultatyvus ir ribotas.

Išvados

1. Bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose susiformavusi atskirosios nuomonės samprata, pagal kurią atskirųjų nuomonių paskirtis pirmiausia siejama su teismų baigiamųjų aktų instancine patikra, o ne su teismo veiklos viešumu, lemia ribotą atskirųjų nuomonių sklaidą, o tai neleidžia susidaryti išsamaus atskirųjų nuomonių reiškimo praktikos vaizdinio. Šią problemą siūloma spręsti nustatant pareigą teismų baigiamuosius aktus viešinti kartu su dėl jų pareikštomis atskirosiomis nuomonėmis.
2. Konstitucinės justicijos proceso atskirosios nuomonės instituto teisinio reguliavimo ydingumas pasireiškia laiko aspektu. Siekiant išvengti potencialių abejonių atskirųjų nuomonių pareiškimo motyvais ir to keliamos grėsmės Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų nepriklausomumui vertinti, siūloma panaikinti galimybę pareikšti atskirąją nuomonę vėliau nei paskelbiamas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas.
3. Taip pat, siekiant teismų veiklos skaidrumo ir viešumo, siūloma keisti atskirosios nuomonės instituto teisinį reguliavimą, nustatant atskirųjų nuomonių publikavimą kartu (vienoje formoje) su teismo baigiamuoju aktu. Tai sudarytų sąlygas reikšmingesnei teismų sprendimų priėmimo mokslinei analizei ir skatintų platesnes diskusijas problemineis teismų praktikos klausimais, ugdytų teisinio argumentavimo kultūrą.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada Nr. IXP-926(2) „Dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.158167?jfwid=-1fhjp247x>>.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 10, 15, 16, 53 ir 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16(1) straipsniu įstatymo projektas (Nr. XP-635(2)) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=316001>.

⁵² Pvz., Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2013 m. birželio 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (xip-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.451392?jfwid=-15zxvwwogi>>.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais nuo 1990-03-11). *Valstybės žinios*, 1961, nr. 18-148.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais nuo 1990-03-11). *Valstybės žinios*, 1964, nr. 9-138.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-02-03, nr. 13-309.
7. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 85-2566.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1993-02-28, nr. 6-120.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 16¹ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008-11-22, nr. 134-5179.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013-11-23, nr. 120-6053.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-05-25, nr. 8037.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento patvirtinimo“ pakeitimo“. *TAR*, 2015-08-31, Nr. 13255.

Specialioji literatūra

13. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
14. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; ir KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Registrų centras, 2011.
15. GODA, G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. I dalis. Teisinės informacijos centras, 2005.
16. KELEMEN, K. *Judicial dissent in European constitutional courts: A Comparative and Legal Perspective*. Routledge, 2018.
17. KŪRIS, E. (sud., moksl. red.). *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
18. KŪRIS, E. Atskiroji nuomonė Konstituciniame Teisme. Pirmosios patirtys. Iš ŠVEDAS, G. (vyr. moksl. red.) *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys *Liber Amicorum* profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 163–182.
19. KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones: keli biheivoristiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2012, nr. 19(3).
20. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; ir NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005.
21. NEKROŠIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. II dalis. Vilnius: Justitia, 2005.
22. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.
23. RAFFAELLI, R. *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. European Union, 2012, p. 39 [Interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201304/20130423ATT64963/20130423ATT64963EN.pdf>>.

24. STAUGAITYTĖ, V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 9.
25. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
26. ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš KŪRIS, E.; MASNEVAITĖ, E. (sud.). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Moksl. red. Egidijus Kūris. Klaipėda: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
27. ŽILYS, J. Konstitucinis Teismas ir viešoji nuomonė. Iš *Teisminė valdžia ir visuomenė. Konferencija skirta Europos Tarybos 50-mečiui paminėti. Vilnius, 1999 m. gegužės 19 d.* Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.

Travaux préparatoires

28. Lietuvos Respublikos Seimo pirmoji sesija. 1993 m. vasario 1 d. posėdžių stenogramos, Nr. 25.
29. Lietuvos Respublikos Seimo pirmoji sesija. 1993 m. vasario 3 d. posėdžių stenogramos, Nr. 27.
30. Lietuvos Respublikos Seimo devintoji sesija. 2008 m. spalio 6 d. posėdžių stenogramos, Nr. 249.
31. Lietuvos Respublikos Seimo trečioji sesija. 2013 m. spalio 8 d. posėdžių stenogramos, Nr. 48.
32. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada Nr. IXP-926(2) „Dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I–III dalys) (IXP-926)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.158167?jfwid=-1fhjp247x>>.
33. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2007 m. birželio 27 d. išvada „Dėl preliminarus įvertinimo, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (XP-2085) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=300917>.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (Nr. XP-2085) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293278&p_tr2=2>.
35. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-2085)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293280&p_tr2=2>.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 10, 15, 16, 53 ir 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo 16(1) straipsniu įstatymo projektas (Nr. XP-635(2)) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=316001>.
37. Informacija „Dėl Konstitucinio Teismo įstatymo 55 str. 5 d. reguliavimo“ iš Teisingumo ministerijos tinklalapio skilties „Teisėkūros iniciatyvos“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/teisini/vienas/157>>.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-4095) [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=418652>.
39. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIP-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=418655>.
40. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2012 m. kovo 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIP-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=420322>.
41. Lietuvos Respublikos Seimo nario Jurgio Razmos 2013 m. gegužės 20 d. pasiūlymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIP-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=448927>.
42. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2013 m. birželio 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnio 5 dalies pakeitimo įstatymo projekto (xip-4095)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.451392?jfwid=-15zxvwwogi>>.

Teisėjų atskirosios nuomonės

43. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos Ramutės Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimo“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-09-28_n_atsk_nuomone.pdf>.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų Alės Bukaviniienės, Gintaro Kryževičiaus 2016 m. gegužės 18 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2016 m. gegužės 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-185-415/2016 (S)“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuolentiniai/senos/nutartis.aspx?id=35385>.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų Dalios Bajerčiūtės, Vytauto Masioko, Alvydo Pikelio 2016 m. kovo 10 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 10 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-222/2016“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuolentiniai/senos/nutartis.aspx?id=35404>.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų Armano Abramavičiaus ir Jono Prapiesčio 2014 m. balandžio 16 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. kovo 11 d. nutarties“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=34484f70-6022-446a-8416-1f03811c0a04>>.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų Dalios Bajerčiūtės, Eligijaus Gladuko, Vytauto Masioko, Alvydo Pikelio, Jono Prapiesčio ir Aldonos Rakauskienės atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2016 m. spalio 27 d. nutarties“ [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fb52f497-2a0f-40e8-b103-bcedc1592f69>>.

Kiti šaltiniai

48. GIRNIUS, K. *Istorinė diena Konstitucijos teismui*. 2009-03-05 [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/10262424/istorine-diena-konstitucijos-teismui>>.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. metinis pranešimas [interaktyvus. Žiūrėta 2018 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt/download/1733/teismai_pranesimas.pdf>.
50. *Teismų praktika*, 2010, nr. 32.
51. *Baudžiamąjo proceso įstatymas su komentarais, sudarytais iš Rusijos senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamąjo proceso teisę*. Red. M. Kavolis. Kaunas: Literatūros knygynas, 1933.
52. *Civilinės teisenos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais ir su vyr. tribunolo bei rusų senato aiškinimais*. Redagavo Č. Butkys; vyr. tribunolo sprendimus parinko L. Veržbavičius. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1938.

Separate Opinions in Lithuanian Constitutional Justice Procedure: Development and Prospects for Improvement

Andrius Valuta

S u m m a r y

The article analyses the legal regulation of separate opinions in Lithuanian administrative, civil, constitutional and criminal procedures. The research is focused on the legislative development, and its main aspects and arising problems.

Separate opinion of a judge in administrative, civil and criminal procedures in Lithuania is a part of case material, not court judgement. This status deems that separate opinions produced by judges of such courts are usually undetectable by the public, unless the courts or parties of the case selectively publish them. The absence of mandatory publication makes comprehensive studies on the dissent rate in these courts impossible, and limits the knowledge of judicial decision-making in this respect.

Judges of the Constitutional Court since its establishment in 1993 were banned from issuing separate opinion in an effort foster the authority of a new court, and to protect it from political influence. After long discussions, separate opinions were introduced in late 2008. However, legal regulation was and remains flawed since it allows for separate opinions to

be written and published days after the public pronouncement of the Constitutional Court's ruling. Separate opinions in this jurisdiction are also viewed as a part of case material, and not as annex to the court's decision.

It is concluded that the stated issues of the legal regulation of separate opinions should be resolved by legal amendments, which would take into account the original concept of separate opinions and comparative cases of the leading courts. Therefore, separate opinion should be mandatorily published together with court judgements (within the same form and at the same time) as their annexes, not just an addition to case material. This model would improve the quality of legal argumentation in both separate opinions and judgments, and allow for a more thorough research on judicial decision-making. It would also mitigate possibilities for political or biased interpretations of separate opinions, which arise from the possibility to write and publish separate opinions after the public pronouncement of a court judgement.